מראי מקומות- בכורות נ"ב

א) **הבכור נוטל פי שנים בנכסי האב-** ע' **בדבר אברהם** (א', כ"ז), דחקר בענין דין ירושת בכור, היכא שיש רק בן יחיד, האם יורש רק מדין פשוט, או גם מדין בכור. ואף דממ"נ הכל שלו, מ"מ יש נפק"מ בדבר, ולמשל היכא דהאב כ' להבת שטר חצי זכר, האם אמרי' דיש לה חצי ממה שיש לאחיה הבן יחיד, או דלמא יש לה חצי של חלק הפשוט שלו, אבל אין לה בחלק הבכורה שלו כלום. ועוד כ' נפק"מ לענין מעשר בהמה, דהדין הוא דהיכא דחלקו אחים ירושה, אמרי' דלמ"ד אין ברירה הוו כלקוחות ופטורים ממעשר בהמה. ואף דבבכור ודאי הכל שלו, אבל בחלק הבכורה לכאו' הוי פטור, משום דמתנה קריי' רחמנא, ומתנה פטור ממעשר בהמה [ויש לפקפק בזה, שהרי אין מי שנותן לו המתנה בכה"ג, וצ"ע בזה], וא"כ ממילא אף חלק הפשוט פטור ממעשר בהמה, שהרי אין ברור מהו חלק הפשוט ומהו חלק הבכורה. וע"ש שכ' מסברא לומר דאין שייך ענין הבכורה אא"כ יש עוד אחים, אבל הביא דכבר נח' בזה האחרונים, שהובאו ב**פתחי תשובה** (חו"מ רפ"א, ז'), ע"ש.

ב) **ואינו נוטל פי שנים בנכסי האם-** פרש"י, בנכסי מלוג. הק' **הרש"ש**, הא ע"כ מיירי באלמנה או גרושה, דאל"כ הבעל יורש את הכל, וא"כ מאי האי דנקיט נכסי מלוג, הלא עתה גם הכתובה תחת ידה (וגם נכסים אחרים שקבלו לאחר מיתת בעלה או גירושיה). וע' ב**הערות להגרי"ש** דביאר דבא רש"י לומר דאפי' הנכסים שהי' להאב שייכות בהם, דהיינו הנכסי מלוג, מ"מ אינו נוטל פי שנים [ואי"ז מיישב כתובה, ועע"ש].

ג) **ולא בראוי כבמוחזק-** ע' ב**הערות להגרי"ש** שהביא מה שנתקשה ה**תוס' יו"ט** בלשון המשנה, למה תני "כבמוחזק". וביאר ההערות להגרי"ש דאי' בסיפא ולא בראוי כבמוחזק, ואי' בגמ' דאתא לאתויי נכסי דאבי אבא, ו**פרש"י** דה"א דכבר נחשב מוחזק בהם משום דודאי עתידין ליפול להם, ובסיפא שפיר נקט לשון כמוחזק, להדגיש דאינו נחשב מוחזק בהם. וא"כ, אגב דנקט בסיפא לשון כבמוחזק, נקט ג"כ ברישא כבמוחזק.

ד) **ולא האשה בכתובתה-** כ' **הרא"ש** (י"א) דה"ה בעל חוב אינו נוטל בראוי, ומה דנקט האשה ולא בעל חוב, היינו משום דבע"ח נוטל שבח, ואין האשה נוטלת שבח, והיינו דלא דייק בגמ' דרק האשה אינה נוטלת בראוי משא"כ בע"ח, דבאמת הבע"ח ג"כ אינו נוטל בראוי. אולם הביא **דר' אפרים** חולק בזה וס"ל דלכל דיני מתני' שאני אשה דמקולי כתובה שנו.

ה) **מקולי כתובה שנו כאן-** ובטעם הקולא בכתובה, כ' ה**רשב"ם בב"ב** (קלב:) דהיינו משום דיותר משהאיש רוצה לישא, אשה רוצה לינשא, דניחא לה בכל דהו.

ו) **לאיתויי נכסי דאבי אבא-** ע' ב**רעק"א** שהביא מה שהק' ב**שו"ת רמ"א**, דלמה צריך לומר דמה דאין הבכור נוטל בנכסי אבא הוא משום דאין הבכור נוטל בראוי כבמוחזק, לימא דטעם הדבר הוא משום דיוכלו הפשוטים לטעון דמכח אבי אבא קאתינן, כמו דמצינו בדוכתי' אחריני, וכיון דאין דין פי שנים אלא בנכסי האב, ולא בנכסי אבי האב, א"כ ממילא אין לו פי שנים, ואפי' בלא סברא דאינו נוטל בראוי. ותי' רעק"א דסברא זו דאמרי' דיכולין לומר דבאנו מכח אבי אבא, אינו סברא דיכול לגרוע כח הירושה שיש בהם שיכולים לירש אביהם בקבר, אלא דהוי סברא רק כנגד טענת לוקח וב"ח, אבל אינו יכול לגרע זכות היורש. וא"כ, אם הי' הבכור נוטל בראוי כבמוחזק, או אם ירושת אבי אבא הי' חשיב כמוחזק, אז הי' יכול הבכור לטעון דכיון דיורש אביו בקבר, יש לו זכות ליטול פי שנים, וע"ז בא מתני' לומר דזה ג"כ חשיב ראוי.

ז) **וחכמים אומרים המתנה כמכר-** ואין מבואר במתני' מהו הדין בהפקר, האם מי שזכה בשדה הפקר צריך להחזיר השדה ביובל

להבעלים שהפקירו. וע' **בחזון איש** (כ"ז, א') דכ' דלרבנן דר"מ צריך להחזיר השדה של הפקר שזכה בה. ואף אם אמרי' דאם לא הי' שום אדם זוכה בה קודם יובל, דאינו הוחזר ביובל, ועדיין נחשב להיות הפקר, מ"מ שפיר שייך לומר דמי שזכה בה צריך להחזירה ביובל. והביא משל לזה מהא דמקדיש בתי חצרים, דאע"ג דהקדש אינו מחזיר ביובל, מי שבא מכח הקדש, דהיינו מי שגואלה מהקדש, צריך להחזירה ביובל, וא"כ י"ל דה"ה כאן. וע"ש עוד מש"כ לדקדק דין זה מלשון ה**רמב"ם**.

ח) **מ"ט דר"מ, מכר הוא דאמר רחמנא ליהדר ביובל, וכו'**- ולכאו' משמע מלשון הגמ' דס"ל לר"מ דדוקא מכר חוזר ביובל, אבל שוב אופן של נתינה אחרת אינו חוזר ביובל. אבל העיר ב**הערות להגרי"ש** דא"א לומר כן, שהרי הגמ' בעי טעמא להא דבכורה אינו חוזר ביובל, וצריך לטעם דמתנה קריי' רחמנא, ולמה צריך לזה, הרי ודאי אינו מכר, אע"כ דלאו במכר תליא מילתא, אלא דמתנה נתמעט מדין חזרה ביובל. וביאר דחזינן דרצון התורה הוא שישאר נחלת אדם אצל משפחתו. אבל היכא דאדם רוצה שלא יהי' השדה אצלו, אז כמו דאמרי' במתנה ע"מ שכ' בתורה דבדבר שבממון תנאו קיים, וביאר ה**רמב"ן בב"ב** (קכ"ו) דטעם הדבר הוא משום שלא אמרה תורה שיתחייב אלא ברצונו של זה, דהיינו דהיכא דאין האחר רוצה במה שהתורה זכתה לו, יכול למוחלו, ה"ה כאן יכולין לומר כן, דהתורה אמרה שישאר השדה אצלו, אבל אם אינו רוצה שישאר אצלו, אין התורה מכריחו. וא"כ, י"ל דהיכא דמכר השדה, דיכולין לומר דזוזי אנסוהו, אז אמרי' דבאמת הוי כנגד דעתו מה שהוא מוכרו, וא"כ בזה ציוה התורה שצריך להחזירה ביובל, לקיים רצון התורה. אבל אם נתנו במתנה, אז מראה דאינו רוצה שישאר אצלו, וא"כ בזה אינו צריך להחזירו ביובל, שהרי בעל השדה מחל על זכותו. ולפי"ז י"ל דה"ה בהפקר, דכיון דאין שייך הסברא דזוזי אנסוהו, א"כ אם הפקירו, לפי ר"מ אי"צ להחזירו ביובל. **והשתא** הדרי' להגמ' לענין בכור, דכיון דהיורשים "נותנים" לבכור הפי שנים שלו, א"כ הי' שייך לומר דכיון דלא מרצונם נותנים לו, א"כ בזה יהי' צריך להחזירו ביובל. וע"ז חידש התורה דנקרא מתנה, וא"כ דינו כמתנה, וכמו דמתנה אינו חוזרת ביובל, כן ירושת בכור. וכן ביאר לענין ירושת הבעל, דאם לא הי' ירושת הבעל דאורייתא, לא סגי בהא דאינו מכר, שהרי סכ"ס אין משפחת אשתו נותנים מרצונם, אבל עכשיו דהתורה אמרה דירושה הוא, א"כ אין נותנים לו כלל, שהרי ירושתו הוא, וא"כ ודאי אינו חוזר ביובל.